

Уманський національний університет садівництва

**Плеяда
селекціонерів-випускників
Уманського сільськогосподарського
інституту 1965 року**

Умань 2015

**Плеяда селекціонерів-
випускників Уманського
сільськогосподарського інституту
1965 року**
(Підсумки 50-річного творчого пошуку)

Умань
Видавець «Сочінський»
2015

УДК 631.527
ББК 47.7
П 38

Плеяда селекціонерів-випускників Уманського сільськогосподарського інституту 1965 року (Підсумки 50-річного творчого пошуку) / за заг. ред. Парія Ф.М. – Умань : Видавець «Сочінський», 2015. – 40 с.

ISBN 978-966-304-114-8

Висвітлено творчий шлях шести селекціонерів – випускників Уманського сільськогосподарського інституту 1965 року: Бурковського І.Й., Войченка В.Г., Кравченка В.А., Мамалиги В.С., Опалка А.І., Парія Ф.М.

Подана інформація є своєрідним звітом перед Альма-матер за 50-річну діяльність. Разом опубліковано більше 600 наукових робіт, серед яких ряд монографій, підручників, посібників, розроблено понад 100 способів по селекції рослин, підготовлено 6 докторів наук, 20 кандидатів, підготовлено масу спеціалістів. Створено 250 сортів і гібридів. Загальний економічний ефект від їх вирощування становить більше 50 млрд. доларів.

УДК 631.527
ББК 47.7

ISBN 978-966-304-114-8

© Парій Ф.М., редакція, 2015

Життя — це мить,
Що зіркою летить.
То як же не кохать,
То як же не творить,
Коли всього лиш мить
Відведено прожить.

В. Кравченко

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Подана інформація є своєрідним звітом перед Альма-матер за нашу 50-річну, а разом 300-річну діяльність.

Шість селекціонерів із одного випуску: як пояснити це?

У період, коли ми навчалися відбувалося відродження генетики. Після 20-річної Лисенко-Сталінської середньовічної інквізиції генетика утверджувалася в своїх правах, селекція ставала на свій фундамент — на генетику. Нас студентів цікавила істина, цікавило, що за «ідеалістична наука» генетика, яку чомусь забороняли, фізично знищували генетиків-селекціонерів, забороняли вивчати, забороняли книги про генетику, а потім раптом дозволили її. У чому причина? І ми дошуковувались істини, по краплинах збирали, що було нам доступно. А це зародило інтерес, інтерес пізнання і визначило життєвий шлях, подальшу нашу долю.

Ми хлопчаки, обпалені війною, стали селекціонерами. Ми здобули професію, про яку наші батьки навіть не чули. А це зобов'язувало нас працювати, працювати напружено: треба було довести, що класична генетика є істинною наукою, що саме генетика покладена в основу селекції дає результати. І ми працювали, працювали творчо і натхненно. Разом опубліковано понад 600 наукових робіт, серед яких ряд монографій, підручників, посібників, розроблено понад 100 способів удосконалення селекції рослин, підготовлено 6 докторів, понад 20 кандидатів наук, підготовлено тисячі спеціалістів. Створено понад 250 сортів і гібридів. Загальний економічний ефект за роки їхнього вирощування перевищує 50 млрд. доларів.

Випуск Уманського сільськогосподарського інституту 1965 року (так тоді називався нинішній Уманський національний університет садівництва) славен багатьма іменами, що 50-років тому закінчували агрономічний, плодоовочевий чи агропедаго-

гічний факультет. Кожен із них заслуговує вшанування, а життєвий шлях кожного з цих народжених у 1935–1944 рр. і вихованих у стражденні воєнні й нужденні повоєнні роки юнаків і дівчат має бути осмисленим і у зрозумілій формі донесеним прийдешнім поколінням. У липні 1960 року, коли прибули на вступні іспити майбутні випускники-1965, конкурс у середньому перевищував п'ять заяв на одне місце. При цьому на плодоовочевому факультеті це співвідношення складало одне місце на понад сім абітурієнтів. Тож переважна більшість прагнучих стати студентами юнаків і дівчат залишились за межами інституту, а для тих, хто став студентом, розпочались дуже щасливі, однак дуже-дуже нелегкі роки навчання, специфіка яких відбивається у тогочасній студентській приказці: «Наше життя — це постійна боротьба. До обіду з голодом, а по обіді зі сном».

Звична для багатьох нинішніх студентів торба з домашніми харчами (про гроші з дому навіть не мріяли) у ті роки лише двічі на рік виручала на два-три дні, після міжсеместрових канікул, а для декого ще й після травневих чи жовтневих свят, якщо пощастить з'їздити на один-два дні додому після обов'язкових і суворо контрольованих демонстрацій, котрі тоді називали урочистим словом «Парад». Та й далеко не у кожного вдома були тато й мама, а у декотрих, особливо у тих, що мали лише маму, досить часто не було що взяти з дому... Відомі студенти, що економили на всьому, щоби переказати непрацевдатній мамі кілька карбованців на хліб, бо колгоспна пенсія була лише в натуральному вигляді й рідко перевищувала кіло крупів і півлітра літра олії на місяць. Лише влітку 1964 р. було прийнято Закон СРСР «Про пенсії і допомоги членам колгоспів», що набув чинності тільки в наступному 1965 році.

Для завершення цього дещо абстрагованого від селекції вступу, мабуть, варто нагадати, що в ті роки село було ще не паспортизоване. Паспорти сільським жителям СРСР дозволили видавати лише в 1974 р., а процес повної паспортизації, що розпочався у 1976 р., завершився лише у 1981 р. А без паспорта, як і з паспортом, але без прописки, годі було й мріяти отримати роботу в місті. Тож з-поміж багатьох мотивів, що спонукали спроби вступити до вищого закладу освіти, поряд з бажанням опанувати омріяну професію і набути можливість отримати до-

бре оплачувану роботу, не на головному, однак і не на останньому місці було право на паспорт, а з ним — право пересуватись усередині держави.

Та у цій невеличкій книжечці неможливо та й, мабуть, недоречно описувати всі тонкощі тодішнього студентського, а тим більше загальнонародного побуту. У ній йтиметься лише про випускників, що спромоглися стати селекціонерами сільськогосподарських рослин.

Небагато випускників 1965 р. пов'язали своє життя з селекцією, та їхній внесок у розвиток аграрного виробництва дає підстави пишатися не лише їм, а й усім їхнім однокашникам, колективний розум яких сприяв становленню кожного з них не менше, ніж лекційні й лабораторні заняття та навчально-наукові практики під керівництвом надзвичайного, закоханого у свою роботу професорсько-викладацького складу.

Селекція у перекладі з латини (лат. *selectio* — вибір, добір, від *seligo* — вибираю, добираю) означає добір або вибір. У цьому сенсі всі ми селекціонери від народження, адже свого життя стежину обираємо саме ми. Щоправда цей вибір не завжди вільний, часто обмежений різними обставинами, однак у нас завжди є можливість стати над обставинами, або змінити обставини, спрямувавши їх у потрібне русло. Усі випускники 1965 р. зуміли одружитись. Найбільш талановиті обрали супут-

ників життя ще в студентські роки, інші після завершення навчання. Талант селекціонера щодо вдалого шлюбу можна визнати найважливішим, адже, як слушно зауважив стосовно одруження чоловіків відомий британський актор Оззі Осборн (повне ім'я Джон Майкл Осборн), «багато хто з сьогоднішніх знаменитостей ніколи не прославилися б далі найближчої пивнички, якби не їхні дружини». Та на наступних сторінках ми наразі обмежимось селекціонерами сільськогосподарських рослин, залишивши на найближче майбутнє аналіз становлення особистостей селекціонерів людських душ та фахівців у решті галузей науки, виробництва, політики й мистецтва.

Ми не змогли зібрати інформацію про всіх селекціонерів сільськогосподарських рослин випускників 1965 р. та про їхні здобутки, декого вже немає з нами, а про декого достовірна й досить повна інформація відсутня. Тому будемо вдячні кожному, хто доповнить наш список, чи додасть будь-які відомості про названих у цій книжечці випускників-селекціонерів, як професійних селекціонерів, так і захоплених аматорів-творців нових сортів.

Імена відомих наводимо в алфавітному порядку, що вважається найбільш демократичним: Бурковський Ігор Йосипович — селекціонер плодових, автор сортів черешні, Войченко Віталій Григорович — селекціонер жита й кормових культур, Кравченко Владислав Андрійович — селекціонер овочевих, автор рекордної кількості сортів помідорів та інших городніх культур, Мамалига Василь Степанович — селекціонер кормових трав, автор сортів люцерни, Опалко Анатолій Іванович — селекціонер пшениці, плодових і овочевих культур, автор сортів озимої пшениці й груші, Парій Федір Микитович — селекціонер широкого профілю, автор величезної кількості сортів і гібридів буряку цукрового, кукурудзи, соняшнику, пшениці й тритикале та інших сільськогосподарських рослин.

Доктор біологічних наук Ф.М. Парій,

Кандидат сільськогосподарських наук,
професор А.І. Опалко

Бурковський Ігор Йосипович

Народився 2 квітня 1935 року в с. Бронниця, Могилів-Подільського району Вінницької області, що на кордоні з Молдовою, в сім'ї інваліда, що втратив зір на фронтах Першої світової війни. Мати працювала фельдшером у цьому ж селі. У 1950 р. після закінчення семирічки вступив до Чернівецького залізничного училища №1, яке закінчив у 1952 р. і отримав фах «Помічник машиніста». У 1953 р. продовжив здобувати середню освіту у Григорівській середній школі Могилів-Подільського району, звідти у 1955 р. був призваний на службу в армію ще до закінчення десятирічки. Після демобілізації працював у місцевому колгоспі помічником комбайнера, поєднуючи роботу з навчанням у Могилів-Подільській заочній середній школі, після закінченні якої у 1960 р. за направленням колгоспу вступив до Уманського сільськогосподарського інституту, де навчався на плодовоовочевому факультеті як колгоспний стипендіат.

Незважаючи на те, що Ігор Бурковський був найстаршим у групі і одним з найстарших на факультеті, на те, що до вступу в інститут мав уже досвід роботи на залізниці, в колгоспі, понад трирічний досвід служби в армії на військовому аеродромі, він ніколи не дозволяв собі кепкувати з учорашніх випускників середньої школи. Більше того, завжди захищав менш досвідчених однокашників, завдяки чому ні в гуртожитку, ні в навчальних аудиторіях не спостерігалось жодних проявів дідівщини, характерної для багатьох замкнених колективів.

Рідне село Ігоря Бурковського вперше згадується у письмових документах 1388 р. У самій назві — Бронниця, закладено оборонне значення, що підтверджується і залишками старовинних укріплень, і підземними ходами, де люди ховалися від татар та інших поневолювачів. Довжина одного з них перевищує один кілометр. За усними переказами жителів села саме цей хід колись проходив під Дністром і виходив на молдавському березі. Нині село вважається туристичним об'єктом з Палацом Вітгенштейнів середини ХІХ ст., що належить до Пам'ятників історії та архітектури.

*На фото (зліва направо)
студенти шостої групи другого курсу:
Льоня Михальчук, Ігор Бурковський, Анатолій Опалко та
Анатолій Михалєвський.*

Про свою Бронницю Ігор Бурковський завжди розповідав з любов'ю, додаючи до її природних красот і історичної привабливості ще й інформацію про річку Дністер за якою з його двору було видно молдавське село Унгри. Нині у районні села збудовано міст «Дружба-2» через річку Дністер, який з'єднує село Бронницю і Унгри сусідньої Молдови.

Одружився Ігор ще в студентські роки на дуже добрій і милій дівчині (також студентці) на ім'я Ніна, яка приїхала до Умані з невеличкого села Очитків Оратівського району, що на

Вінниччині. На весілля в Очитків поїхали всією групою — 16 молодих здорових хлопців (тоді дівчата й хлопці навчалися в окремих групах за різними програмами з військової підготовки). Ігор з Ніною створили прекрасну студентську сім'ю, яку зберегли понад 50 років. Разом виховали двох доньок, які подарували їм п'ятеро внуків — трьох дівчаток і двоє хлопчиків, та дуже очікуваних правнуків Ігор Йосипович не дочекався. 16 жовтня він пішов у вічність.

Окрім дітей і онуків він залишив по собі гарну пам'ять скрізь, де жив і працював. Після закінчення у 1965 році Уманського сільськогосподарського інституту працював колгоспним агрономом у селах Яруга й Бронниця Могилів-Подільського району, а потім у сортосаді в рідному селі Бронниця. Досліджував сорти плодових дерев. Усе життя Ігор Бурковський був завзятим мисливцем. Здебільшого повертався з полювання з дичиною, однак приносив і плоди та ягоди дикорослих, а іноді й здичавілих культурних рослин. З-поміж них на окрему увагу заслуговує знайдений у дикій балці сіянець черешні. Дерево мабуть виросло з насінини якогось з культурних сортів, на які, завдяки сортосаді, багата була Бронниця. Можливо хтось ласував ягодами черешні і із залишених кісточок, і виросло дерево зі смачними плодами. Багато хто куштував ягоди з цього дерева, однак пильність проявив саме Ігор Бурковський, протестував, розмножив і запропонував новий сорт черешні під назвою Бігаро Бурковського. Сорт пізній, його ягоди досягають, коли всі інші сорти відійшли, тож таке дерево здатне продовжити період споживання черешень на понад два тижні.

Останні роки Ігор Йосипович працював у рідному селі на різних роботах: і механіком, і слюсарем, і охоронником. Золоті руки майстра не забули юнацькі уроки залізничного училища, та найбільшу насолоду він отримувал у плодовому саду.

Кандидат сільськогосподарських наук,
професор А.І. Опалко

Войченко Віталій Григорович

Народився Віталій Григорович Войченко в 1939 р. у с. Шукайвода, Христинівського району Київської (нині Черкаської) області в учительській сім'ї.

У 1950 р. разом з сім'єю переїхав у с. Калниболота, центр сільської Ради з селами Калниболота, Жеванівка, Калинівка, Кіндратівка, Низове, Приют. Село розташоване на лівому березі річки Велика Вись, за 20 км на північний схід від районного центру смт. Новоархангельськ, Кіровоградської обл.

Тут у 1956 р. закінчив Калниболотську середню школу і до 1960 р. працював у колгосп «Перемога» с. Скалівка того ж району на різних роботах. у 1960 р. за направленням колгоспу вступив до Уманського сільськогосподарського інституту, де навчався на агропедагогічному факультеті.

Ще до вступу до інституту Віталій Войченко опанував дефіцитну робітничу спеціальність електрозварювальника, причому міг працювати на різних автоматичних та напіваавтоматичних установках для дугового і контактного зварювання, багатоточкових зварювальних машинах, що давало можливість отримати суттєвий додаток до студентської стипендії. Тому Віталій частіше, ніж інші пропускав заняття, коли виконував термінове замовлення, однак видатні здібності до навчання і феноменальна пам'ять сприяли йому в успішному складанні заліків та іспитів.

Після закінчення у 1965 р. інституту Віталій Войченко одержав диплом вченого агронома-педагога. і до вступу в аспірантуру працював агрономом в Уманському районному управлінні сільського господарства. Зарекомендував себе кваліфікованим агрономом, який не лише добре знав технології вирощування високих врожаїв товарної продукції і насіння, а й міг успішно відстояти власну думку щодо організації роботи, навіть у випадках, коли вона не збігалася з намірами безпосереднього керівництва. Знання й чудові організаторські здібності давали підстави для швидкого кар'єрного росту, однак Віталій прагнув до науки. Тож восени 1968 року він звернувся до автора цих рядків за порадою щодо вибору керівника наукових досліджень. На мою пропозицію подавати разом зі мною документи до аспірантури на кафедру генетики, селекції та насінництва під керівництво доктора сільськогосподарських наук, професора Олександра Павловича Іванова, Віталій погодився не одразу, а попросив дати почитати щось з наукових праць Олександра Павловича. Видана у 1961 році монографія "Рожь" справила на Віталія Войченко таке враження, що він не лише вступив до аспірантури до Олександра Павловича, а й обрав тему дослідження гетерозису жита.

Невдовзі Войченко Віталій Григорович успішно захистив дисертацію за спеціальністю «селекція і насінництво», отримав науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук, протягом певного часу працював на кафедрі, а потім виїхав у Туркменію. Далі з неперевіраних переказів маємо лише окремі уривчасті дані щодо його діяльності, за якими відомо, що Віталій Войченко працював у Туркменському інституті землеробства (м. Теджен) у відділі генетики й селекції, а потім — заступником директора з наукової роботи цього ж інституту. Остання інформація була про його роботу в Інституті ботаніки АН Туркменістану (Ашгабат).

В Інтернеті вдалось відшукати посилання на декілька наукових праць, а саме:

- Эффективность гетерозиса и наследование хозяйственно-ценных признаков у межсортовых гибридов тетраплоидной ржи [Текст]: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук. (534) / АН МССР. — Умань: [б. и.], 1971. — 24 с.

- Войченко В.Г., Кабан П.И. Наследование химического состава зеленой массы и зерна при гибридизации тетраплоидной ржи.— Докл. ВАСХНИЛ, 1972. — № I. — С. 15–16.
- Иванов А.П. Войченко В.Г., Мишкuroв Ю.Н. Действие гамма-лучей на рост, развитие, урожай и качество подсолнечника, сахарной и кормовой свеклы // Предпосевное облучение семян сельскохозяйственных культур в Молдавии. Кишинев. — 1976. — С. 94.
- Войченко В.Г., Азымов М. Практическая ценность ряда озимых и яровых культур в системе зеленого конвейера // Технология получения высоких урожаев с.-х. культур в ТССР. — 1985. — С. 154–163.
- Войченко В.Г., Азымов М., Рахымкулов Р.Ю. Совмещенные посевы кормовых культур. — Ашхабад: Туркменистан, 1990. — 27 с.

Кандидат сільськогосподарських наук,
професор А.І. Опалко

Мамалига Василь Степанович

*завідувач кафедри ботаніки, генетики та захисту рослин
Вінницького національного аграрного університету,
кандидат біологічних наук, професор.*

Народився 4 серпня 1942 р. в с. Вишнопіль Тальнівського району Черкаської області в сім'ї селянина. У 1956 р. вступив до Тальнівського сільськогосподарського технікуму, який закінчив з відзнакою у 1960 р. і вступив на агропедагогічний факультет Уманського сільськогосподарського інституту. Починаючи з другого курсу, під керівництвом доцента К.Н. Розгона займався науковою роботою, порівнюючи результати статевої і вегетативної гібридизації помідорів з його дикими родичами та іншими видами родини Пасльонових, що і визначило його подальший шлях як науковця.

Після закінчення у 1965 р. інституту з відзнакою В.С. Мамалига одержав диплом вченого агронома-педагога і був направлений викладачем біології у Кустовепьку середню школу Хмільницького району Вінницької області.

У 1971 р. вступив до аспірантури у відділ експериментального мутагенезу Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР, де під керівництвом професора П.К. Шкварникова у 1975 р. захистив дисертацію з мутаційної мінливості ярої твердої пшениці. Після закінчення аспірантури був направлений на роботу в Український науково-дослідний інститут кормів (м.Вінниця), де працював молодшим науковим, а з 1978 р. —

старшим науковим співробітником відділу селекції і насінництва кормових культур.

Сортовипробування люцерни

За час роботи в Інституті кормів ним було зібрано та проведено вивчення колекції (більше 1500 номерів вітчизняного та зарубіжного походження) цінної кормової культури – люцерни та розпочато її селекцію за повною схемою селекційного процесу.

Насінні ділянки люцерни

В результаті цієї роботи було створено багатий селекційний вихідний матеріал, на основі якого у співробітництві з іншими селекціонерами (Бугайов В.Д., Бабич А.О., Петриченко В.Ф., Мазніченко В.І., Шамрай О.Ф., Рудницький Б.О.) в подальшому було відселекціоновано та внесено в Державний реєстр сортів рослин України 4 високопродуктивних сорти цієї цінної культури (Вінничанка, Любава, Регіна, Синюха), які поєднують у собі високий урожай зеленої маси, сухої речовини та насіння і стійкість до несприятливих факторів навколишнього середовища. Особливо слід відзначити, що два останні сорти – Регіна та Синюха – мають підвищену стійкість до кореневих гнилей, які є найбільш шкодочинними і призводять до зменшення періоду продуктивного використання травостою, а Синюха, крім того, ще й витримує підвищену кислотність ґрунту, завдяки чому вона рекомендована для вирощування в зоні Полісся. В 2015 році в Державне сортовипробування передано новий високопродуктивний сорт люцерни синьогібридної Радослава, який характеризується комплексом господарсько-цінних ознак.

За участю В.С. Мамалиги розроблено вібраційний сепаратор для очистки насіння люцерни (патент № 69424) та розроблено і впроваджено у виробництво в зоні Лісостепу та Степу України ряд елементів технології вирощування люцерни на насіння, що дало змогу значно підвищити насінневу продуктивність цієї важливої культури (патент № 86221).

З жовтня 1982 р. В.С. Мамалига був переведений на посаду доцента кафедри природничих наук новоствореного Вінницького філіалу Української сільськогосподарської академії. З серпня 1984 р. він декан агрономічного факультету, з липня 1992 р. по квітень 2003 р. — проректор з навчальної роботи Вінницького державного аграрного університету, а з квітня 2003 р. по даний час — завідувач кафедри ботаніки, генетики та захисту рослин.

Завдяки ґрунтовній професійній підготовці, працьовитості та наполегливості В.С. Мамалига проявив високі організаторські здібності, вніс значний особистий внесок у розвиток навчально-матеріальної бази навчального закладу та зростання його з філіалу академії до національного аграрного університету.

Опублікував понад 170 наукових і науково-методичних праць, співавтор підручника «Селекція та насінництво польових культур», навчальних посібників «Теорія та практика дорадництва» та «Газони» для студентів вищих аграрних навчальних закладів. Навчальні заняття проводить на високому науково-методичному рівні, навчальну роботу плідно поєднує з науковою.

На лекціях професора В.С. Мамалиги завжди панує робоча атмосфера

Вміло передає свій багатий науковий та педагогічний досвід студентам, керує підготовкою аспірантів та пошукачів. У грудні 1997 р. Василю Степановичу було присвоєне звання професора кафедри «Ботаніки, генетики та захисту рослин». В.С. Мамалига користується заслуженим авторитетом серед працівників університету, студентів та населення Вінницької області, постійно виступає з лекціями та бесідами.

Результати наукових та методичних розробок систематично доповідаються на міжнародних, республіканських, обласних конференціях та семінарах.

Професор В.С. Мамалига веде засідання міжнародної конференції «Фактори експериментальної еволюції організмів» (Умань, вересень 2014 р.)

Василь Степанович Мамалига обирався головою профкому Вінницького філіалу Української сільськогосподарської академії та депутатом Вінницької обласної Ради народних депутатів.

Нині виконує обов'язки голови Вінницького обласного відділення Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова.

За багаторічну і сумлінну працю, досягнення в науково-педагогічній діяльності та активну участь у громадському житті нагороджений знаком «Відмінник аграрної освіти та науки» I ступеня (2002 р.), трудовою відзнакою «Знак пошани» (2007р.) та грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом» (2013р.).

Доктор біологічних наук Ф.М. Парій

Бажаю щастя Всім!

Опалко Анатолій Іванович

завідувач відділу фізіології, генетики, селекції та біотехнології рослин Національного дендропарку «Софіївка» НАН України, кандидат біологічних наук, професор.

Народився 26 вересня (хоча у паспорті написано 16 жовтня) 1943 року в окупованій Умані, невеликому місті Київської (нині Черкаської) області, у сім'ї медичних працівників: батько — венеролог, мама — фармацевт, бабуся — акушерка. Як і більшість його однолітків не пам'ятає ні розривів бомб, ні снарядів, ні німців. Тата, який був активним учасником уманського підпілля, знає лише за сімейними фотокартками, яких збереглося не так багато та за стендом про підпілля в Уманському краєзнавчому музеї. За місяць до звільнення Умані за чийось підлим доносом Івана Федоровича Опалка, як і всіх його побратимів по підпіллю, було заарештовано і закатовано в застінках гестапо. Тобто Анатолій Іванович належить до молодшої гілки «дітей війни» з її специфічними негараздами дитинства, юнацтва й молодості, коли найбільш болюче сприймаєш відсутність батька.

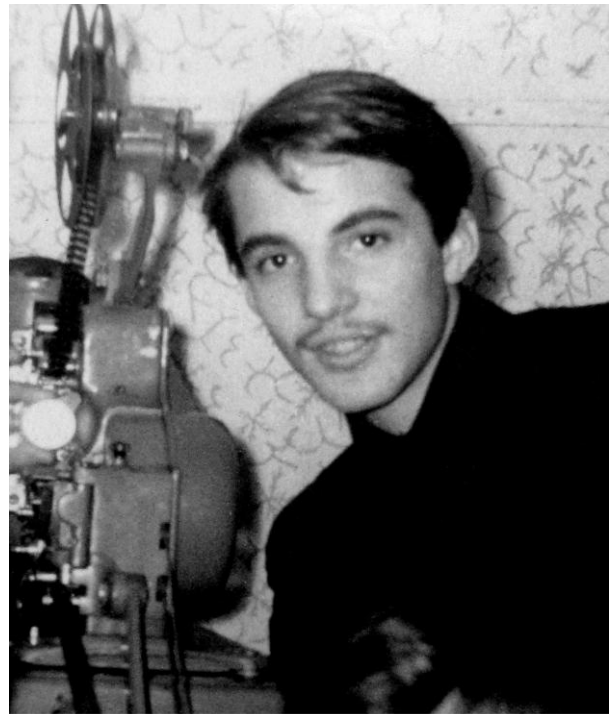
З майбутнім фахом визначився ще у молодшому шкільному віці. Починаючи з четвертого класу середньої школи мама йому постійно передплачувала журнал "Юный натуралист", в якому він зачитувався нарисами про Чарльза Дарвіна, Л.П. Смирєнка, В.І. Вернадського, І.В. Мічуріна. Тоді й визначився, що обов'язково стане селекціонером. Захоплювався фото й кі-

нозійомкою (у 1959 році як член авторського колективу документального аматорського кіно отримав диплом республіканського кінофестивалю), конструював аматорські радіостанції, здобув перший розряд з шахів, перемагав у шкільних обласних олімпіадах з легкої атлетики, грав за шкільну збірну у гандбол, віддавав данину й гірському туризму, однак ніколи не забував про заповітну мрію — стати селекціонером.

У 1960 р. після закінчення Черкаської середньої школи № 1 вступив до Уманського національного університету садівництва (тоді — Уманський сільськогосподарський інститут ім. О.М. Горького).

*Майбутній селекціонер
(1960 р.)*

*Юний документаліст
дев'ятикласник Анатолій
Опалко (1959 р.)*

Під керівництвом доцента М.І. Бондаренка у 1965 році А.І. Опалко захистив дипломну роботу з нових методів селекції яблуні й отримав фах — вчений агроном-плодоовочівник. Працював помічником бригадира садово-городньої бригади в с. Руська Поляна Черкаського району, агрохіміком-інструктором Черкаської обласної сільськогосподарської станції, рулетником Уманського міжрайонного бюро технічної інвентаризації, майстром із озеленення в м. Умань, науковим співробітником лабораторії селекції пшениці Українського науково-дослідного інституту землеробс-

тва Південного відділення ВАСГНІЛ (нині Інститут землеробства НААН України). У 1965–66 рр. перебував на строковій службі у лавах Радянської армії: спочатку снайпером, а потім топогеодезистом ракетного дивізіону.

Без відриву від виробництва підготував кандидатську дисертацію на тему «Вивчення індукованої мутаційної мінливості багаторічного люпину *Lupinus polyphyllus* Lindl.» і успішно захистив її у 1975 р. за спеціальністю «селекція і насінництво». У вченому званні доцента кафедри генетики, селекції та насінництва рішенням Колегії ВАК затверджений у 1981 році.

У 1977–2005 рр. працював в Уманському сільськогосподарському інституті, зокрема на посаді доцента кафедри генетики, селекції та насінництва, у 2004–2005 рр. виконував обов'язки

А.І. Опалко у манговому саду зі студентами-дипломниками Канканського університету (Гвінея-Конакрі, 1982 р.)

завідувача цієї ж кафедри, у 1986–1988 рр. заступника декана агрономічного факультету, а у 1988–1999 рр. — проректора з міжнародних зв'язків. У 1986 році за підтримки тодішнього ректора професора О.І. Здоровцова започаткував міжнародні міжвузівські обміни студентами. Впродовж наступних років були укладені і виконувались міжнародні угоди з багатьма навчальними й науковими закладами Австрії, Великобританії, Італії, Німеччини, Польщі, США, Франції, Чехії та інших країн.

У 1981–1983 рр. згідно з розпорядженням Міністерства сільськогосподарства СРСР А.І. Опалко працював в Африці у Гвінейській республіці (Конакрі), де французькою мовою читав курс генетики і селекції рослин у Канканському університеті.

З 2005 р. й дотепер працює завідувачем відділу фізіології, генетики, селекції та біотехнології рослин у Національному дендропарку «Софіївка» НАН України. У 2008–2011 рр. виконував обов'язки заступника директора з наукової роботи НДП «Софіївка», не полишаючи посади завідувача відділу.

Член Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова з 1969 року, а з 2003 року — голова Черкаського обласного відділення цього товариства.

Об'їхав більшу частину земної кулі, де відвідав багато славетних університетів, зокрема Зальцбурзький (Австрія), Каліфорнійський (США), Конакрійський і Канканський (Гвінея), Варшавський і Краківський університети та Бидгощську технічно-рільничу академію (Польща), університет у Вітербо

Іван Семенович Косенко, директор дендропарку «Софіївка», член-кореспондент НАН України, доктор біологічних наук, професор з А.І. Опалком на руїнах стародавнього Риму (2007)

(Італія), Національний інститут агрономії Парі-Гриньйон (Франція), не кажучи вже про вищі навчальні заклади Росії та інших республік колишнього СРСР. Брав участь у багатьох міжнародних конгресах і конференціях, виїжджав закордон у складі делегацій, за програмами безвалютних обмінів тощо. За його словами не був (поки що) в Австралії і Південно-Східній Азії.

Вперше вченим сформульовано поняття загальної і специфічної антропоадаптивності рослинництва. Він розробляє наукові основи теорії антропоадаптивності окремих культурних рослин, на підставі чого сформував напрями і методи селекції на опірність проти антропічних навантажень і здатність задовольняти специфічні комплекси потреб людини стосовно технологічності і якості нових сортів. За результатами досліджень опублікував близько 250 наукових і методичних праць, серед яких (крім виданих українською й російською) є чимало публікацій англійською, французькою і польською мовами.

У складі авторських колективів взяв участь у створенні декількох сортів, при виведенні яких застосовувався добір на антропоадаптивність, зокрема відомих в Україні сортів озимої пшениці — Поліська 80, Поліська 85 та Щедра Полісся, а також сортів груші — Бере Десятова, Княгиня Ольга, Софія та Уманська ювілейна. Шанобливе ставлення до вчителя характеризує А.І. Опалка в усіх його вчинках. Саме на його пропозицію ім'я доцента А.М. Десятова було увічнене в назві сорту груші. Шістьма патентами України підтверджено новизну розробок А.І. Опалка з колегами з питань удосконалення методів селекції та запровадження у селекцію рослин біотехнологічних методів.

Робота у Національному дендропарку «Софіївка» НАН України виявила його найкращі здібності. Тут він за підтримки директора «Софіївки» член-кор. НАН України, доктора біол. наук, професора І.С. Косенка організував унікальну лабораторію мікроклонального розмноження деревних рослин. У 2005–2011 рр. разом з колективом науковців дендропарку взяв участь у виконанні двох, а у 2012 р. розпочав нову (третю) тему фундаментальних досліджень актуальних питань теоретичних основ регенераційних процесів у представників моноєційних і гермафродитних деревних рослин *in vivo* та *in vitro*. На пропозицію А.І. Опалка у 2009 році в «Софіївці» започатковано

проведення щомісячного міжвідомчого наукового семінару «Автохтонні та інтродуковані рослини», в якому беруть участь провідні фахівці з різних наукових установ НАН України, Міністерства освіти і науки України, Мінагрополітики України, іноземні вчені, що сприяє зростанню наукового потенціалу не лише працівників «Софіївки», а й інших установ-партнерів. Взяв активну участь в заснуванні Збірника наукових праць Національного дендропарку «Софіївка» НАН України «Автохтонні та інтродуковані рослини», визнаного фаховим з біологічних і сільськогосподарських наук, активний член редколегії цього збірника. Тож зовсім не випадково канадсько-американське видавництво Apple Academic Press у 2013 році запросило А.І. Опалку комплектувати і редагувати наукові збірники. Перші три вже видано англійською мовою.

Водночас з науковою Анатолій Іванович веде плідну педагогічну роботу. Протягом 1977–2013 рр. під його керівництвом захистили дипломні роботи понад 140 випускників, з-поміж яких нині є науковці, доктори й кандидати наук, викладачі вищих навчальних закладів, державні діячі, зокрема депутати Верховної ради, висококваліфіковані вчені агрономи, є навіть Заслужений журналіст України. Бере участь у підготовці кадрів через аспірантуру. Серед підготовлених А.І. Опалком кандидатів наук є селекціонери й насіннярі кукурудзи, є також селекціонери плодових культур, зокрема глоду. Однак найбільше пишається А.І. Опалко своєю донькою, Ольгою, котра працюючи в «Софіївці» і без відриву від виробництва (наслідуючи батька) за результатами виконаних досліджень під керівництвом професора А.Ф. Балабака підготувала і у 2003 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Регенераційна здатність сортів, гібридних сіянців, клонових підщеп і декоративних форм яблуні в зв'язку з їхніми господарськими властивостями», а у 2007 році отримала вчене звання доцента.

Разом з колегами з інших вузів у 1995 р. А.І. Опалко взяв участь у підготовці типової навчальної програми з курсу генетика рослин з основами генної і клітинної інженерії для вищих аграрних закладів освіти України. У 1996 р. ініціював розробку першої в Україні комплексної навчальної програми з курсу селекція плодових і овочевих культур для плодоовочевих факультетів вищих аграрних закладів освіти III–IV рівнів ак-

редитації, а у 2001 р. очолив авторський колектив для підготовки вдосконаленої програми цього курсу. Титульний автор виданого у 2000 р. першого в Україні підручника «Селекція плодових і овочевих культур» та виданих у 2004 та 2012 рр. однойменних навчальних посібників, а також співавтор посібника з прикладної генетики й селекції фундука для студентів вищих навчальних закладів.

Професор А.І. Опалко доповідає на конференції

Щороку бере участь у трьох–чотирьох міжнародних наукових конференціях, під час яких не лише виступає з науковими доповідями, а й залюбки співає запальні українські й не тільки українські пісні.

Упродовж усього життя оточення А.І. Опалка сприймає його як невинного ідеаліста, хоча він сам називає себе «похмурим оптимістом», котрий переконаний, що все буде добре, однак не так швидко, як хочеться. Різномічні його захоплення від дитячих дослідів з мурашками й попелицею на Черкаській станції юних натуралістів у четвертому-сьомому класах і кінофотоаматорського гуртка в Палаці піонерів у восьмому-десятому, філателії, туризму, зокрема гірського, радіоаматорського конструювання у студентські роки до усвідомлення свого наукового майбутнього — завжди підпорядковувались ненаситній жадобі пізнання. Це справжній генератор ідей, *perpetuum mobile*, що працює на благо суспільства. Він завжди у центрі подій, незмінний учасник усіх заходів, навіть не завжди дотичних до тематики основних досліджень, з ним можна обговорити і класичну літературу, і твори сучасних авторів, розуміється на класичній музиці й шанує джаз і народну пісню, вміє виокремити філософсько-насичені твори Алли Пугачової від її відверто-комерційної попси останніх років, з задоволенням декламує вірші Василя Симоненка і Сергія Єсеніна, розуміється на творчості Олександра Галича і Святослава Вака-

рчука, використовує щонайменшу можливість відвідати театральні вистави у кожному місті, де є театри, відвідує майже всі гастрольні спектаклі, на які так багата Умань, професійно грає в шахи, вміє щепити й обрізати дерево, косити сіно й полеглий горох, мурувати стіни, полагодити стільця, налаштувати телевізора, на рівні справжнього хакера почувається у павутинні Інтернету, любить жартувати, вміє висміяти самого себе, а також може робити багато чого іншого з арсеналу непересічної і небайдужої до життя людини.

Член-кореспондент НАН України,
доктор біологічних наук, професор В.А. Кунах,
завідувач відділу генетики клітинних популяцій,
Інститут молекулярної біології і генетики НАН України

Доктор біологічних наук, Ф.М. Парій

Хай і Ваша душа співає

Кравченко Владислав Андрійович

*доктор сільськогосподарських наук, професор, академік
Національної академії аграрних наук України, академік
Міжнародної академії інформатизації, академік Академії
наук національного прогресу.*

Владислав Андрійович Кравченко - заслужений діяч науки і техніки України. Лауреат премії НАН України ім. В.Я. Юр'єва та премії НААН «За видатні досягнення в аграрній науці».

Нагороджений Почесною грамотою та Почесною відзнакою Національної академії аграрних наук України, нагрудним знаком «Изобретатель СССР».

Автор більше 100 сортів і гібридів овочевих культур (помідор, огірок, перець солодкий, баклажан, буряк столовий, морква, кавун, диня). Автор біля 350 наукових праць, серед яких монографії, навчальні посібники, методики досліджень.

Народився 18 січня 1944 року.

1960 р. — закінчив середню школу.

1960-1965 — студент агрономічного факультету Уманського сільськогосподарського інституту ім. О.М. Горького.

1965-1967 — агроном-насінневод колгоспу ім. Калініна, Лебединського району, Сумської області.

1967-1970 — аспірант кафедри селекції і насінництва Української сільськогосподарської академії, м. Київ.

1971-1993 — завідувач лабораторії, завідувач відділу селекції і насінництва овочевих культур Київської дослідної станції Інституту овочівництва і баштанництва НААН.

1994 — професор кафедри овочівництва Національного аграрного університету, м. Київ.

2001 — директор Інституту овочівництва і баштанництва НААН, завідувач відділу селекції овочевих культур.

2001-2011 — директор «Науково-дослідного і навчального центру закритого ґрунту», м. Київ. Завідувач

відділу селекції овочевих культур.

2011 і на теперішній час - заступник академіка-секретаря Відділення рослинництва Президії Національної академії аграрних наук України.

1971 — захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук за спеціальністю селекція і насінництво.

1986 — захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук за спеціальністю «селекція і насінництво».

На полі за роботою

Кравченком В.А. вперше в Україні:

- започатковано лабораторію генетики овочевих рослин в Інституті овочівництва і баштанництва НААН;
- створено Спеціалізовану Вчену раду за спеціальністю «селекція і насінництво» овочевих культур ІОБ НААН;
- розпочато дослідження з мутантними генами помідора;
- створено сорти помідора Світанок, Іскорка, Лагідний, Флора, які вирощувались на всій території Радянського Союзу;
- створено сорти помідора із польовою стійкістю проти фітофторозу (ген Ph)-Іришка, Мить;
- створено перші сорти помідора для механізованого збирання: Боян, Лагідний, Аміко, F1 Святослав;
- опубліковано посібник українською мовою «Селекція і насінництво у закритому ґрунті»;
- створено українські гібриди F1, огірка, перцю солодкого помідора, баклажана, кавуна, дині для умов скляних і плівкових теплиць;
- опубліковано книги: «Помідор. Селекція. Насінництво.

Дегустація нових сортів

— Технології»; «Огірок. Селекція. Насінництво. Технології» «Перець солодкий. Баклажан. Селекція. Насінництво. Технології»; «Помідор. Огірок. Наука і практика»; «Селекція овочевих рослин: теорія і практика»;

Владислав Андрійович в своєму кабінеті

— створено методики селекції в умовах закритого ґрунту: помідор, огірок, перець солодкий, баклажан, кавун, диня;
— розроблено методи розширення генетичного різноманіття гібридних популяцій.

Під керівництвом Кравченка В.А. захищено 5 докторських і 11 кандидатських дисертацій. Член двох спеціалізованих Вчених рад, був експертом ДАК, є членом редакційних колегій ряду журналів.

Вважається провідним спеціалістом з питань селекції і насінництва овочевих культур. На даний час основні напрями досліджень з питань селекції і насінництва очолюють учні Кравченка В.А.

Крім цього, Владислав Андрійович - автор п'яти поетичних збірок: «Тобі одній» (2006), «Мить натхнення» (2009), «Росинки» (2011), «Осінній лист» (2012), «Піднебесне крило» (2015).

Кандидат біологічних наук, професор В.С. Мамалига

Будьте Всі здорові!

Парій Федір Микитович

*завідувач кафедри генетики, селекції рослин та біотехнології
Уманського національного університету садівництва,
доктор біологічних наук.*

Федір Микитович Парій – видатний український учений – генетик-селекціонер.

Народився Ф.М. Парій у 1943 р. на Черкащині. У 1965 році закінчив Уманський сільськогосподарський інститут і працював на виробництві агрономом. Протягом 1968–1971 рр. навчався в аспірантурі при Українському науково-дослідному інституті землеробства зі спеціальності «Генетика». Після закінчення аспірантури працював у лабораторії генетики вказаного закладу, а у 1978 році перейшов в Інститут молекулярної біології і генетики АН України. З 1986 року його наукова діяльність пов'язана з Інститутом цукрових буряків УААН. У 2001 році Ф.М. Парій організував Всеукраїнський науковий інститут селекції (ВНІС), в якому досить плідно займається селекційною та винахідницькою діяльністю. Для передачі досвіду і наукових знань молоді в 2007 р. Ф.М. Парій перейшов працювати до Уманського національного університету садівництва на посаду завідувача кафедри генетики, селекції рослин та біотехнології.

Кандидатську дисертацію «Вивчення ефекту гетерозису у тетраплоїдній кукурудзи», підготовлену під керівництвом про-

фесора Ю.П. Мірюти, захистив у 1974 р., а докторську — «Генетичне покращення гібридних буряків» — у 1993 році.

Досягнення Всеукраїнського наукового інституту селекції

Наукові дослідження Ф.М. Парія пов'язано із розробкою технології селекційного процесу. Ним встановлено наявність у аутополіплоїдів ефекту гетерозису, який визначається поліалельними взаємодіями, і розроблено схеми використання такого ефекту. Доведено закономірність зміни ознаки стерильність-фертильність у ідиотипів цукрових буряків зі стерилізуючою плазмою. Запропоновано тригенну модель детермінації ознаки стерильність-фертильність і на цій основі розроблено десять винаходів зі створення закріплювачів стерильності та стерильних форм. Встановлено ефект зв'язку ознаки стерильність-фертильність з елементами продуктивності гібридів цукрових буряків і з використанням цього ефекту розроблено шість способів відбору закріплювачів стерильності та створення гібридів цукрових буряків. З'ясовано явище виникнення спонтанно диплоїдизованих рослин і розроблено принципи використання

маркерних генів для виділення гаплоїдних і диплоїдизованих рослин та на основі цього розроблено чотири способи отримання гомозиготних рослин. Вивчено закономірність зміни псевдосумісності при самоzapilenні буряків та запропоновано способи створення ліній буряків. Обґрунтовано та запропоновано до використання у технологічному процесі селекції буряків способи створення ліній, оцінки комбінаційної здатності, створення закріплювачів стерильності, стерильних форм, відновлювачів фертильності та батьківських компонентів. Для промислової експлуатації гетерозису запропоновано способи одержання гібридного насіння та створення гібридів.

*Підготовка до іспиту з «селекції і насінництва» (1963 р.)
(зліва на право) Владислав Кравченко, Федір Парій,
Микола Ковтун*

За допомогою цих способів отримано низку гібридів цукрових буряків та перші вітчизняні гібриди кормових буряків на стерильній основі. За встановленим явищем вибіркової елімінації анеуплоїдних гамет у аутополіплоїдів ученим розроблено способи одержання гібридного насіння буряків та відбору збалансованих тетраплоїдів, із використанням яких створено триплоїдний гібрид цукрових буряків Аратта та тетраплоїдний сорт кормових буряків.

Федір Микитович запропонував принципово нову схему одержання гібридного насіння із використанням системи са-

монесумісності та цитоплазматичної чоловічої стерильності і за цією схемою створено гібриди цукрових буряків Аватар і Аббатіса зі спрощеним насінництвом.

Розроблено основи селекції гібридів кукурудзи із забарвленням зернівки й технологію отримання гібридного насіння кукурудзи, яка дає змогу в процесі насінництва за забарвленням зернівок контролювати генетичну чистоту та стерильність компонентів схрещування, гібридність насіння першого покоління і за необхідності відокремлювати негібридні зернівки фотоелектричним шляхом.

Сорт пшениці Артеміда

Схрещуванням тривидових тритикале із пшеницею спельта Ф.М. Парій вперше створив чотиривидові тритикале, на основі яких виведено сорти Алкід і Тактик. Він розробив вісім способів відбору пшенично-житніх хромосомно заміщених форм тритикале і на основі заміщення створив перший сорт Стратег.

З 2007 року Ф.М. Парій очолює кафедру генетики, селекції рослин та біотехнології Уманського національного університету садівництва. Свій багатий життєвий та науковий досвід Парій Ф.М. щедро передає аспірантам і студентам, молодим науковцям і майбутнім селекціонерам, а наукові розробки постійно впроваджує у виробництво.

На полі зі студентами

У 2012 році колектив кафедри нагороджений Міністерством аграрної політики та продовольства України золотою медаллю «За розробку і впровадження високопродуктивних сортів рослин сільськогосподарських культур».

Зоря України – перший в Україні сорт пшениці спельти

Ф.М. Парій підготував шість кандидатів наук та одного доктора с.-г. наук. Ним опубліковано понад 150 наукових робіт. Він автор 60 винаходів із технології селекції рослин та 90 сортів і гібридів різних сільсько-господарських культур. Серед них сорт пшениці Артемісія з підвищеним вмістом білка; перші в Україні сорти пшениці спельти Зоря України і Європа; гібрид соняшнику Армагедон, стійкий до гербіциду Євролайтнінг; гібриди Ауріс і Матадор, стійкі до гербіциду Експресс.

За плідну наукову, педагогічну і громадську діяльність Ф.М. Парія нагороджено трудовою відзнакою Міністерства аграрної політики та продовольства України «Знак пошани», почесними грамотами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України й Черкаської обласної державної адміністрації.

Кандидат с.г. наук А.Т. Мартинюк,
декан факультету «Агрономія»
Уманського національного університету садівництва

Хай Вам родить!

Умань! Добра, ласкава Умань.
Хмари в небі — мов сива шаль.
Я люблю у Софіївці думать,
Із минулого знявши вуаль.

Обійду усі гроти й альтанки,
З водограю нап'юся води.
Розумію, чому уманчанки
На побачення ходять сюди.

Ой дівчата, русяві й білі,
Чорні очі — мов стиглий глід!
Не дивитись на вас не в силі,
А мені вже дивитись не слід.

І блідніють казкові химери,
І німіє антична краса —
Ви не гірші нічим од Венери,
А вона ж цілий світ потряса!

Хто на сонце очей не мружить?
От хіба що сліпі — та й все.
Той, хто вас обмине байдуже,
Мабуть, крем'ях у грудях несе.

Я люблю у Софіївці думать,
Відганяючи спогадів рій.
Від сьогодні, ласкава Умань,
Скільки житиму — бранець твій.

28.10.1961

Василь Симоненко

Наукове видання

**ПЛЕЯДА СЕЛЕКЦІОНЕРІВ-ВИПУСКНИКІВ
УМАНСЬКОГО СІЛЬСКОГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ
1965 РОКУ
(ПІДСУМКИ 50-РІЧНОГО ТВОРЧОГО ПОШУКУ)**

Видається в авторській редакції.

Підписано до друку 03.06.2015. Формат 60x84/16
Папір офсет. Ум. арк. 2,32
Тираж 300. Зам. № 304

Видавець і виготівник «Сочінський»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво: серія ДК №2521 від 08.06.2006 р.
тел.: (04744) 4-64-88, 4-67-77
e-mail: vizavi08@mail.ru

